

ХОРАТА С УВРЕЖДАНЯ И ПРЕДСТОЯЩИТЕ ИЗБОРИ

Докторант Красимира Милачкова

Юридически факултет
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Статията разглежда спецификите, които положението на хората с увреждания налага в процеса на избори – както в аспекта на нормативната уредба, така и в аспекта на практиката на избирателните комисии. Последната е от особено значение за осигуряване на предвидимост при реализиране на активното избирателно право на лицата, състоянието на чието здраве предпоставя определени ограничения към участието им в обществения живот и съответно, необходимост от допълнителна подкрепа. Разгледана е и относима практика на Европейския съд по правата на човека.

Ключови думи: избирателно право, увреждания, съдебна и административна практика

DISABLED PEOPLE AND THE UPCOMING ELECTIONS

PhD Krasimira Milachkova

Faculty of Law
Sofia University „St. Kliment Ohridski“

Abstract: The article examines the specifics deriving from the situation of disabled people in the course of the elections – both in the aspect of the regulatory framework and in the aspect of the election bodies practice. The latter is of particular importance to ensure predictability in the exercise of the active right to vote for persons whose state of health presupposes certain limitations to their participation in public activities and, accordingly, the need for additional support. Relevant practice of the European Court of Human Rights is also presented.

Keywords: right to vote, disabilities, judicial and administrative practice

Правата на хората с увреждания имат многообразни проявления в различни аспекти на обществения и личния живот. Настоящото изложение разглежда едно от тях – активното избирателно право, което е сред основните права на гражданите, изброени в Глава втора от Конституцията на Република България. Съгласно чл.42 от Конституцията, гражданите, навършили 18 години, с изключение на поставените под запрещение и изтърпяващите наказание лишаване от свобода, имат право да избират държавни и местни органи и да участват в допитвания до народа, като организацията и редът за произвеждане на избори и референдуми, изборите за членове на Европейския парламент и участието на граждани на Европейския съюз в избори за местни органи се уреждат със закон. Понастоящем действащият такъв е Изборният кодекс, обнародван в Държавен вестник бр. 19/05.03.2014 г., в сила от същата дата, последно изменение с Решение № 9 от 7.12.2023 г. на Конституционния съд на РБ – бр. 104 от 15.12.2023 г.

С Указ № 223/27.08.2024 г. на Президента на Републиката, издаден на основание чл. 98, т. 1 във връзка с чл. 99, ал. 5 от Конституцията, бяха насрочени избори за Народно събрание на 27 октомври 2024 г. Неколкократното провеждане на извънредни избори от този вид предпостави развитие на административната и съдебната практика в областта на изборния процес, в това число относно участието на хората с увреждания в него. Без съмнение, това развитие допринася за предвидимостта на актовете на органите, натоварени с провеждането на изборите и решаването на възникващите при това спорове. На свой ред, тази предвидимост предоставя възможност на правните субекти да съобразят действията си с приложимата нормативна уредба и конкретното изражение на предвидените в нея мерки, имащи за цел да подкрепят хората с увреждания при упражняване на активното избирателно право от всеки от тях.

В чл.37 от Изборния кодекс са предвидени такива специфични мерки, които да улеснят избирателите с трайни увреждания. Ако последните не позволяват на съответния избирател да упражни избирателното си право в изборното помещение, същият може да заяви желанието си да гласува с подвижна избирателна кутия не по-късно от 14 дни преди изборния ден в писмена форма чрез заявление по образец. То може да бъде подписано саморъчно и подадено от упълномощено лице или изпратено по пощата, факс или чрез електронно заявление през интернет страницата на органите по чл. 23, ал. 1 от Изборния кодекс по постоянния адрес или по настоящия адрес, когато е направено искане за това, на основание чл. 36 от кодекса. Заявлението за гласуване по този начин може да бъде направено и в електронна форма, като при това за него не се изисква подпис. Следващо улеснение, предвидено в чл.37, ал. 2 от Изборния кодекс, е възможността лицата с трайни увреждания, които не им позволяват да упражнят избирателното си право в изборното помещение и желаят да гласуват с подвижна избирателна кутия, но не са подали горепосоченото заявление, да гласуват с подвижна избирателна кутия, ако заявят това не по-късно от 5 дни преди изборния ден и при условие, че на територията на населеното място е назначена подвижна секционна избирателна комисия. Дали трайното увреждане не позволява на заявителя да упражни избирателното си право в изборно помещение, органът по чл. 23, ал. 1 от Изборния кодекс дължи да установи служебно, по реда на Закона за електронното управление, а ако това се окаже невъзможно – като изиска документ от съответната Териториална експертна лекарска комисия или Националната експертна лекарска комисия.

В хода на изборния процес, правомощието да следи за осигуряване на условия за гласуване на лица с увреждания е възложено съответно на районната избирателна комисия (чл. 70, ал. 1, т. 14 от Изборния кодекс) и на общинската избирателна комисия (чл. 87, ал. 1, т. 11 от Изборния кодекс). С указанията до тях, дадени на основание чл. 57, ал.1, т. 1 и т. 2 от Изборния кодекс, Централната избирателна комисия също е предприела мерки за улесняване на този процес за хората с увреждане и за разясняване на необходимите действия. Тези указания са публикувани на интернет страницата на Централната избирателна комисия. Същата е изготвила и публикувала и видеоклипове, в които са направени разяснения за хората с увреждания относно възможностите, които са налице за улесняване упражняването на правото им да гласуват.

На основание предоставеното ѝ правомощие да упражнява контрол по прилагането на Изборния кодекс и свързаните с него нормативни актове и върху дейността на избирателните комисии, Централната избирателна комисия се е произнасяла по възникнали спорове относно изпълнението на задължението за осигуряване на подвижни избирателни кутии и назначаване на подвижна секционна избирателна комисия. Така, в решение № 1773-НС/15.03.2023 г. е разгледан случай, в който по представен проект на решение за определяне броя на секциите за гласуване на избиратели с трайни увреждания, по предложение от член на районната избирателна комисия, последната приела решение да се изпрати писмо до кметовете на всички общини в изборния район, с което да им се укаже към предложенията, да бъдат приложени документи, които обективно да отразяват трайните увреждания на гласоподавателите, които са подали заявления. Централната избирателна комисия приела, че соченото решение следва да бъде отменено като незаконосъобразно, като са изложени съображения, че то е било постановено при липса на материална компетентност и от него е произтекло неизпълнение на изричното задължение на органа за произнасяне по постъпилите искания, което е съществено нарушение на правото на защита на заинтересованите лица и което води до последицата да не може да се обоснове санирането му занапред. Наред с това, то е било постановено в противоречие с разписаните специални правомощия на районните избирателни комисии, като вместо да изпълни задължението си за образуване на подвижна секционна избирателна комисия за съответната община, предвид наличието на не по-малко от 10 заявления, районната избирателна комисия е постановила решение, с което определя процедура и ред, надхвърлящи обхвата на правомощията, разписани в чл. 72 ал. 1, т. 1 – 29 от Изборния кодекс. При наличие на достатъчен брой заявления и уведомяване от кмета на общината, комисията, от една страна, не може да не извърши или да не изпълни юридическото действие и не може да избира решението на дадения въпрос и определянето на последиците от него. В случая, в противоречие с принципите на изборния процес, въпреки изричното посочване на органа по чл. 23 от Изборния кодекс, който извършва проверката за наличие на обстоятелства по чл. 37, ал. 1 от същия кодекс, районната избирателна комисия е приела, че функциите по контрол по тази алинея са част от собствените ѝ правомощията по чл. 72, ал. 1, т. 1 и т. 6 от Изборния кодекс във връзка чл. 89, ал. 2 и чл. 90, ал. 1, изр. 2 от същия кодекс. Позоваването на посочените текстове би било относимо при проверка за обективното наличие на съответен брой заявления, по аргумент от разпоредбата на чл. 90, ал. 1 от Изборния кодекс. В разглеждания случай районната избирателна комисия инициирала проверка за установяване на наличието на трайно заболяване, представляващо пречка за избирателя да упражни правото си на глас в изборно помещение, поради което са изисквани не само заявленията, но и медицинските документи, прилагани към тях от заявителите.

Аналогично е възприето в решение № 1642-МИ/03.11.2019 г. на Централната избирателна комисия, че изброяването на правомощията на подвижната секционна избирателна комисия е изчерпателно и сред тях не е преценката в изборния ден дали включените в избирателния списък на тази комисия лица имат право да гласуват чрез подвижна избирателна кутия.

Че именно кметът на общината следва да информира районната избирателна комисия за постъпили заявления за гласуване с подвижна избирателна кутия от избиратели с

трайни увреждания, които не им позволяват да напуснат дома си и да упражнят правото си на глас в изборно помещение, или липсата на такива заявления, е разяснено и в решение № 4595-НС/23.03.2017 г. на Централна изборителна комисия. Видно от обстоятелствената му част, с решение от 21.03.2017 г. районната изборителна комисия, е закрила секция за гласуване на изборители с трайни увреждания с подвижна изборителна кутия, разкрита с решение от 11.03.2017 г. на същата комисия. Последната се мотивирала с това, че секция за гласуване с подвижна изборителна кутия се образува на територията на всяко населено място не по-късно от 11 март 2017 г. (14 дни преди изборния ден), ако има подадени не по-малко от 10 заявления от лица с трайни увреждания, които не им позволяват да упражнят изборителното си право в изборно помещение, но желаят да гласуват и постоянният им адрес, съответно настоящ адрес (в случаите, когато са подали заявление и са били вписани в изборителния списък по настоящия им адрес), е на територията на съответното населено място. Централната изборителна комисия е отбелязала в мотивите на разглежданото решение, че по аргумент от разпоредбата на чл. 37, ал. 1 от Изборния кодекс информация за това дали има подадени заявления, а ако има такива – за техния брой, се предоставя на съответната районна изборителна комисия от органите по чл. 23, ал. 1 от същия кодекс по постоянния адрес или по настоящия адрес, когато е направено искане по чл. 36 от Изборния кодекс. В случая с писмо от 20.03.2017 г., кметът на общината е информирал районната изборителна комисия, че в общината няма постъпили заявления за гласуване с подвижна изборителна кутия от изборители с трайни увреждания, които не им позволяват да напуснат дома си и да упражнят правото си на глас в изборно помещение. При това положение решението от 21.03.2017 г. е постановено в съответствие с установената фактическа обстановка и съобразно изискванията на Изборния кодекс относно гласуването с подвижна изборителна кутия, поради което същото е правилно, законосъобразно, а подадената жалба – неоснователна.

В решение № 967-ПВР/НС/18.11.2021 г. на Централната изборителна комисия е разгледан случай, за чието решаване е прието, че следва да бъде препратен на прокурор. Видно от обстоятелствената част на това решение, в изборния ден постъпили три жалби с идентични твърдения, че са отправени заплахи от застъпник на политическа партия към членовете на подвижна секционна изборителна комисия. Посоченият застъпник настоявал комисията да се върне на адреса на гласоподавател, който вече бил посетен, но изборителят отсъствал. При напускане на адреса същият изборител бил забелязан да шофира автомобил и носел табелка „Застъпник“; като от сутринта бил застъпник пред местно основно училище. До подвижната секционна изборителна комисия била отправяна заплаха и от друго лице, присъствало на мястото на случващото се, разпознато като служител от Дневния център на общината. Районната изборителна комисия извършила проверка в списъка на изборителите с трайни увреждания и установила, че горепосоченият изборител не е бил открит на адреса си при посещението от подвижната секционна изборителна комисия. При потеглянето ѝ от адреса пристигнала кола, от която излязъл същият изборител. При тези видимо обективни обстоятелства, които опровергават наличието на трайно увреждане, възпрепятстващо изборителя да упражни изборителното си право в изборно помещение, при това носейки отличителен знак с надпис „Застъпник“, комисията, с изключение на един

от членовете, взела решение да не се връща на адреса. Било установено и, че същият избирател бил включен в Списъка на упълномощените представители на политическата партия. Предвид наличието на данни за противоправно по смисъла на Наказателния кодекс деяние срещу личността и правата на гражданите, районната избирателна комисия приела, че компетентен орган, който да извърши проверка и да установи дали е извършено престъпление е прокуратурата на Република България. Това решение е потвърдено от Централната избирателна комисия.

При постановяване на решение № 2330-НС/29.03.2021 г. на Централната избирателна комисия не е постигнато необходимото мнозинство от две трети от присъстващите членове, като от присъстващите в залата 17 членове на комисията, „За“ гласували 9 членове и „Против“ – 8 членове. Поради това е постановено решение за отхвърляне по смисъла на чл. 53, ал. 4, изр. второ от Изборния кодекс. Видно от обстоятелствената му част, районната избирателна комисия определила пет избирателни секции за гласуване с подвижна избирателна кутия на територията на общината и е формирала структурата и съдържанието на единната им номерация и обхвата им на действие, при постъпили 245 заявления от избиратели с трайни увреждания по чл. 37 Изборния кодекс за гласуване с подвижна избирателна кутия и влязла в сила заповед на кмета на общината за образуване на 8 подвижни секции и определяне на техния обхват. За населените места със съответен обхват подадените заявления на гражданите с трайни увреждания са над 10 съгласно чл. 90 от Изборния кодекс. Централната избирателна комисия е отбелязала в мотивите си, че целта на Изборния кодекс съгласно Раздел VI – „Списък за гласуване с подвижна избирателна кутия“, е да се създадат благоприятни условия и да се облекчава гласуването на граждани с трайни увреждания чрез подвижни секционни избирателни комисии, а не допълнително да се създават затруднения по отношение на тази категория граждани при прилагането на закона в условията на произвеждане на избори. В случая, след определянето само на пет такива от районната избирателна комисия, се създават съществени затруднения както от организационен характер, така и за гласуването на избиратели с трайни увреждания в общината, свързани с това, че по същество се увеличава времето за обхождане с по-малък брой комисии и автомобили на множество населени места, разположени на големи разстояния едно от друго. С повече подвижни секционни избирателни комисии по-бързо и експедитивно се осигурява гласуването на граждани с трайни увреждания, като съответно се намалява времето за чакане и гласуване на тези избиратели с трайни увреждания. Посочено е в разглежданото решение и, че съгласно чл. 8, ал. 2, чл. 90, ал. 1 от Изборния кодекс и т. 9 от Решение № 2117-НС/22.02.2021 г. на Централната избирателна комисия, извън правомощията на районната избирателна комисия е да определя номерацията и обхвата на действие на подвижните секционни избирателни комисии в съответната община. Аналогични са решения № 2329-НС/29.03.2021 г. и № 2324-НС/27.03.2021 г. на Централната избирателна комисия.

Преценката относно допустимите предели на действия на кандидатите в изборния процес е предмет на решение № 424-ЕП/25.05.2019 г. на Централната избирателна комисия. С него е прието за законосъобразно обжалваното решение на районната избирателна комисия, която е указала на директора на Дом за възрастни с физически увреждания да пре-

достави възможност на всички партии, коалиции и независими кандидати да провеждат срещи с домакущите, като следи да не бъде извършвана предизборна агитация и да се спазват разпоредбите на чл. 168, ал. 3 във връзка с § 1, т. 18 от Допълнителните разпоредби на Изборния кодекс. В частта относно забраната за безплатно използване на публичен административен ресурс, решението не налага индивидуална преценка на обстоятелствата, но що се отнася до предизборната агитация, такава преценка е необходима с оглед определението на § 1, т. 17 от Допълнителните разпоредби на Изборния кодекс. Съгласно това определение, „Предизборна агитация“ е призив за подкрепа или за неподкрепа на кандидат, партия, коалиция или инициативен комитет при участие в избори; наименованието и символите на партия и коалиция, поставени върху предмети, в които не се съдържа призив за подкрепа, не се смятат за агитация по смисъла на кодекса. Стриктното тълкуване на разпоредбата е необходимо не само в административнонаказателните производства в случай на нарушение на забраните за предизборна агитация, но и в случаи, като представяния, в които разширителното тълкуване на понятието би имало за резултат необосновано ограничаване на правата на настанените в дома. По прилагането на разпоредбата вече е налице съдебна практика, като например, решение № 236/03.06.2019 г. по адм. д. № 382/2019 г. на Административен съд – Стара Загора: в мотивите му е посочено, че за да се приеме, че даден материал има агитационен характер по смисъла на Изборния кодекс, същият следва да съдържа призив за подкрепа или неподкрепа на кандидат, партия, коалиция или инициативен комитет. В разглеждания случай такъв призив не се съдържа в раздадени ваучери, представляващи покана за посещение на Европейския парламент, като поканата е от името на евродепутатите от политическа партия, а не от кандидат – депутатите от същата партия, участващи в изборите, поради което и не може да се приеме като агитационен материал. Посочва се в мотивите на съдебното решение, че и в съдържанието липсва призив за подкрепата на който и да е кандидат, партия, коалиция или инициативен комитет. В контекста на съдебната практика, указанията до директора целят да гарантират избирателните права на домакущите, при съблюдаване забраната за агитация по смисъла на закона и забраната за използване на публичен ресурс – съгласно § 1, т. 18 от Допълнителните разпоредби на Изборния кодекс.

Наред с решенията, постановявани от Централната избирателна комисия по отправени до нея жалби в хода на изборния процес, същата е публикувала на интернет страницата си (на адрес: www.cik.bg) редица конкретни указания относно мерките за улесняване упражняването на активното избирателно право от хората с увреждания. Тези указания са представени както в текстова форма, така и във вид на видеоматериали, които нагледно представят изискванията и предоставените възможности за хората, състоянието на чието здраве налага предприемането на допълнителни действия за достъп до избирателна кутия поради невъзможността на съответния избирател да се придвижи до определените за гласуване места. Без съмнение, тези разяснения са подходяща мярка за осигуряване на предвидимост в тази област на дейност на администрацията.

По-специален интерес в разглежданата тематика представлява решението от 28.02.2022 г. по делото „Анатолий Маринов срещу България“ (Жалба № 26081/17) на Европейския съд по правата на човека (Четвърто отделение), заседаващ като камара. Решени-

ето е станало окончателно на 15.05.2022 г. и е постановено по оплакване от нарушение на член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи. Видно от обстоятелствената част на решението, жалбоподателят не е могъл да упражни правото си на глас по време на парламентарните избори в България през 2017 г., тъй като към този момент е бил поставен под ограничено запрещение. Последното било постановено на 12 май 2000 г. от Сливенския окръжен съд поради диагностицирането на жалбоподателя с психични разстройства. Тази мярка изключва упражняването на правото му на глас (наред с други ограничения), на основание чл. 42, ал. 1 от Конституцията. Съгласно решението за поставяне под запрещение, състоянието на жалбоподателя не му позволява да се грижи за своите работи – понякога е агресивен, но състоянието му не е твърде сериозно. На 4 ноември 2015 г. жалбоподателят подал искова молба до Русенския окръжен съд за възстановяване на дееспособността му посредством упълномощен от него адвокат и неговия попечител. В последвалото производство съдът приел, че жалбата е подадена от попечителя на жалбоподателя и прекратява производството на това основание, тъй като съгласно приложимия закон, жалбоподателят може да бъде само ответник в такова производство; следователно, попечителят е трябвало да предостави адрес на жалбоподателя, за да може той да бъде призован в качеството си на такъв. Тъй като такъв адрес не е представен в съда, производството не може да продължи. Великотърновският апелативен съд потвърдил решението на първоинстанционния съд. Върховният касационен съд отменил така постановения съдебен акт и върнал делото на Русенския окръжен съд, но последният отново прекратил производството с мотива, че попечителят на жалбоподателя, считан за ищец, не е изпълнил указанията на съда да посочи ответника по делото и да предостави адрес, на който да може да бъде призован.

Посочва се по-нататък в обстоятелствената част на разглежданото решение, че на 24 януари 2017 г. президентът на Република България насрочил парламентарни избори, които да се проведат на 26 март 2017 г. Жалбоподателят не можел да участва в тях, поради факта, че е обявен за недееспособен. Между 2014 г. и февруари 2017 г. неговият попечител бил сменен два пъти. На 17 май 2017 г. жалбоподателят подал нова искова молба до Софийски градски съд за възстановяване на дееспособността си, което искане е уважено с решение от 7 декември 2017 г. Запрещението е отменено, като съдът взел предвид, че жалбоподателят е в състояние да се грижи за своите работи и интереси и да осъзнава последиците от собствените си действия.

Обсъждайки приложимото вътрешно право – Конституцията и Изборния кодекс, и съобразявайки предходно свое решение по делото *„Станев срещу България“*, Европейският съд по правата на човека е отбелязал в обстоятелствената част на разглежданото решение, че българските власти са приели редица законодателни изменения, сред които въвеждането на 27 октомври 2017 г. в член 340, ал. 2 от Гражданския процесуален кодекс от 2007 г. на правото на пряк достъп до съд за лицата, поставени под ограничено запрещение, за да поискат възстановяване на дееспособността си. Що се отнася до приложимите международни и европейски инструменти относно правото на глас на лица, лишени от дееспособност, е препратено към обобщението в делото *„Стрьобе и Розенлинд срещу Дания“* (жалби № 25802/18 и № 27338/18, §§ 66 – 71, 2 февруари 2021 г.) и *„Каманьо Вале срещу Испания“*

(жалба № 43564/17, §§ 21 – 28, 11 май 2021 г.). Съгласно сочената за нарушена разпоредба на член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, „Високодоговарящите страни се задължават да провеждат свободни избори през разумни интервали от време, с тайно гласуване, и при условия, осигуряващи свободното изразяване на мнението на народа при избиране на законодателното тяло.“ В производството пред Европейския съд по правата на човека е било представено становище от международна неправителствена организация за правата на човека, базирана в Унгария, че правото на глас е универсално и съществува международен консенсус, че всички хора с увреждания трябва да разполагат със същото право на политическо участие като всички останали. Този консенсус може да се изведе не само от международните инструменти, приети от авторитетни органи – включително Комисаря по правата на човека на Съвета на Европа, специалния докладчик на Организацията на обединените нации за правата на хората с увреждания и Комитета на Организацията на обединените нации за правата на хората с увреждания – но и от последните инициативи за реформи в законодателствата в договарящите държави. Встъпилата страна посочила и, че отнемането на правото на хората с увреждания да изразяват своите политически възгледи е накърнило целостта на избирателната система и подкопава легитимността на публичните институции.

Европейският съд по правата на човека е отбелязал в мотивите на разглежданото решение, че правата, гарантирани от цитирания по-горе чл. 3 от Протокол № 1, не са абсолютни – има място за подразбиращи се ограничения и договарящите държави имат свобода на преценка в тази сфера, която обикновено е широка. Ако обаче ограничение на правото на глас се прилага за особено уязвима група в обществото, която е била дискриминирана, като например умствено увредените, тогава свободата на преценка на въпросната държава е значително по-тясна. Причината за този подход, който поставя под въпрос класификациите *per se*, е че такива групи исторически са били обект на предразсъдъци с трайни последици, което води до тяхното социално изключване. Такива предразсъдъци могат да доведат до „законодателни стереотипи“, които възпрепятстват индивидуализираната оценка на техните способности. Ето защо е подчертано, че качеството на парламентарния и на съдебния преглед на необходимостта от една обща мярка, каквото е оспорваното лишаване от права, наложено в резултат на поставянето на лице поради запрещение, е от особено значение, включително за действието на съответната свобода на преценка. Наред с изложеното е отбелязано също, че договарящите страни, в съответствие с принципа на субсидиарност, носят основната отговорност да гарантират правата и свободите, определени в Конвенцията и Протоколите към нея, като по този начин се ползват със свобода на преценка, предмет на надзорната юрисдикция на Съда. Благодарение на своята демократична легитимация, националните органи са по принцип в по-добра позиция от международния съд да преценяват местните нужди и условия. Извършвайки своята преценка, Европейският съд по правата на човека трябва да се увери, че ограниченията, наложени върху упражняването на правата по член 3 от Протокол № 1, не ограничават въпросните права до такава степен, че да накърнят самата им същност и да ги лишат от тяхната ефективност; че са наложени в преследване на легитимна цел и че използваните средства не са непропорционални. Наложените ограничения не трябва да осуетяват „свободното изразяване на хората при избора им на законодателен орган“; те

трябва да отразяват или да не противоречат на стремежа за поддържане на целостта и ефективността на една избирателна процедура, насочена към определяне на волята на електората чрез всеобщо избирателно право. Всяко отклонение от принципа на всеобщото избирателно право рискува да подкопае демократичната валидност на така избрания законодателен орган и законите, които той приема. Изключването на които и да било групи или категории от общото население трябва да бъде съвместимо с основните цели на член 3 от Протокол № 1; изборните резултати не трябва да се формират чрез гласове, подадени по начин, който противоречи на честността на изборите или на свободното изразяване на волята на избирателите. Съдът повтаря в разглежданото решение, че презумпцията в една демократична държава трябва да бъде в полза на включването на всички – всеобщото избирателно право е основният принцип. Това обаче не означава, че член 3 от Протокол № 1 гарантира на лицата с умствени увреждания абсолютно право да упражняват правото си на глас. Съгласно тази разпоредба такива лица не са имунизирани срещу ограничения на правото им на глас, при условие че ограниченията отговарят на определени условия. За целите на тълкуването на член 3 от Протокол № 1, Съдът отбелязва, че към този момент няма консенсус между държавите, страни по Протокол № 1, в смисъл на безусловно право на лица с психични разстройства да упражняват правото си на глас. Напротив, изглежда, че повечето от тези държави позволяват ограничения въз основа на умствените способности на въпросното лице¹.

Европейският съд по правата на човека повтаря в разглежданото решение, че абсолютната забрана за гласуване от всяко лице под ограничено запрещение, независимо от неговите/ нейните действителни способности, не попада в допустимата свобода на преценка. По същия начин, неизбирателното отнемане на правото на глас, без индивидуализирана съдебна преценка и единствено въз основа на умствено увреждане, налагащо ограничено запрещение, не може да се счита за съвместимо със легитимните основания за ограничаване на правото на глас. Легитимна е целта „да се гарантира, че само граждани, способни да оценят последиците от своите решения и да вземат съзнателни и разумни решения, трябва да участват в обществените дела“. Прилагайки изброените общи принципи към разглежданата жалба, Съдът отбелязва, че жалбоподателят е поставен под ограничено запрещение поради психиатрични разстройства и в резултат на това той е лишен от право на глас и е възпрепятстван да гласува на парламентарни избори. По този начин правото му на глас е ограничено от закона. Оспорената мярка преследва легитимна цел, но въпросното ограничение не прави разлика между лица под пълно запрещение и под ограничено запрещение; в чл. 42, ал. 1 от Конституцията са посочени гражданите, „поставени под запрещение“ като цяло. Ограничението се премахва само след като запрещението бъде отменено. Европейският съд по правата на човека отбелязва в разглежданото решение, че няма доказателства, че българският законодател някога се е опитвал да балансира конкуриращите се интереси или да прецени пропорционалността на ограничението и по този начин да отвори пътя на съдилищата да извършат конкретен анализ на способността на жалбоподателя да упражнява правото си на глас, независимо от решението за поставяне на лице

¹ Изследване на съществуващите ограничения в отделните страни е публикувано от Агенцията на Европейския съюз за основните права в доклад на тема „Правото на политическо участие на лица с проблеми с психичното здраве и лица с умствени увреждания“, на адрес: fra.europa.eu

под запрещение. Жалбоподателят в случая е изгубил правото си на глас в резултат на налагането на автоматично, общо ограничение на правата на лицата под ограничено запрещение, без възможност за индивидуализирана преценка от съд на годността му да гласува. Третирането като група на всички хора с интелектуални или психични увреждания е съмнителна класификация и ограничаването на техните права трябва да подлежи на строг контрол. Отнемането на правото на глас на жалбоподателя – без индивидуализиран съдебен контрол и единствено въз основа на факта, че психичните му увреждания са наложили той да бъде поставен под ограничено запрещение – не може да се счита за пропорционално на легитимна цел за ограничаване на правото на глас. По тези съображения Европейският съд по правата на човека заключил, че е налице нарушение на член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и постановил обезщетение за неимуществени вреди.

В заключение, но не на последно място, следва да се отбележи, че съществуващата нормативна уредба предоставя достатъчно възможности за улесняване участието на хората с увреждания в изборния процес. Подходящи мерки в тази връзка са и разясненията в различни форми, публикувани от избирателните комисии, общинските администрации и неправителствени организации. Предвид обсъдените от Европейския съд по правата на човека обстоятелства, изложени по-горе, необходимо е и съответно развитие на практиката на националните съдилища.